

Motion till riksdagen 2024/25:269

av **Lorena Delgado Varas m.fl. (V)**

med anledning av skr. 2023/24:140 2024
års redogörelse för företag med statligt
ägande

1 Innehållsförteckning

2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Statliga bolag.....	3
4 SJ AB.....	5
5 Vattenfall.....	5
6 Sveaskog.....	6
7 SBAB.....	7
8 Samhall.....	8
9 Swedavia.....	9
10 Akademiska Hus.....	9
11 Apoteket.....	10
12 Statliga bolag och handel med Israel.....	10
13 Grundlagsskydd för gemensam egendom.....	10
14 Återförstatliga rättsväsendets fastigheter.....	11

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samhällsnyttan alltid ska stå i fokus för ägarstrategin samtidigt som företagen bedrivs ekonomiskt effektivt, och i de fall viktiga samhällsintressen står i konflikt med de statliga bolagens vinstkrav ska målsättningen i ägarstrategin ses över, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om det statliga ägandet och de statligt ägda företagens demografiska ansvar och vilka demografiska effekter det har och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att statliga bolag bör verka för en ökad förädling i syfte att skapa arbetstillfällen och öka exportvärdet och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samhällsägda företag bör uppträda neutralt och därför inte ska vara medlemmar i Svenskt Näringsliv eller liknande intresseorganisationer och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att de statligt ägda bolagen senast vid årsskiftet 2024/25 ska återkomma med en kartläggning av könsfördelningen på alla nivåer i respektive bolag och utifrån denna komma med förslag på åtgärder för en mer jämställd verksamhet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en portalparagraf bör föras in i Vattenfalls bolagsordning med den lydelse som anges i motionen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Vattenfall bör ges i uppdrag att utreda investeringskostnaderna för att återföra ett ekologiskt hållbart flöde av vatten till den torrlagda delen av Lilla Luleälven och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör omarbeta ägardirektiven för de statliga bolag som ansvarar för naturresurser med en längre omloppstid i syfte att avkastningskraven ska följa en längre tidsperiod och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sveaskog bör öka sitt innehav av skog och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om SBAB:s ändrade uppdrag och avkastningskrav och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ändra ägardirektiven på så sätt att SBAB ska åläggas att upprätthålla god service och goda villkor i hela landet och därigenom bli ett samhällsnyttigt företag och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att SBAB bör få i uppdrag att se över hur man kan bidra till att finansiera lån för företag på landsbygden och vilka särskilda aspekter som då bör beaktas och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att SBAB bör få i uppdrag att arbeta aktivt med att utveckla lösningar och produkter för små och

- medelstora företag i syfte att utgöra ett komplement till marknaden och stödja hållbara investeringar och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör göra en analys av metodiken på området hållbart företagande i relation till Samhalls arbetsmiljö och olycksfallsstatistik och rapportera denna till riksdagen och tillkännager detta för regeringen.
 15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör verka för att ändra ägaranvisningen för Samhall så att kravet på affärsmässighet tas bort och tillkännager detta för regeringen.
 16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör stoppa eventuella expansionsplaner kopplat till Swedavia och i stället se hur tågtrafiken kan expanderas för att täcka inrikes resor och tillkännager detta för regeringen.
 17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur ägardirektiven för Akademiska Hus kan ändras eller hur man på annat sätt kan uppnå minskade hyreskostnader för högskolor och universitet och tillkännager detta för regeringen.
 18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att statliga bolag inte ska handla med Israel så länge kriget mot Gaza och ockupationen av Palestina pågår och tillkännager detta för regeringen.

3 Statliga bolag

Vänsterpartiet menar att staten bör använda sitt ägarskap av statliga bolag för att tillgodose samhällsnyttiga ändamål. Kravet på lönsamhet i statliga bolag ska inte gå före samhällsnyttan. De statliga bolagen ska användas aktivt för att bygga Sverige tryggare, mer jämlikt och ekologiskt hållbart, för att öka konkurrenskraften och inte minst för att jämna ut orättvisa skillnader mellan stad och landsbygd.

Om vi ska kunna hålla ihop och skapa förutsättningar för utveckling i hela Sverige måste vi ha likvärdiga grundläggande förutsättningar oavsett var vi bor. Statliga bolags egentliga ägare är alla som bor i Sverige, inte regeringen. De statliga bolagen har därför ett särskilt ansvar för att människor i hela landet ska ha samma tillgång till service och andra samhällsviktiga funktioner. Ägardirektiven till flera av de statliga bolagen behöver utvecklas.

Samhällsnyttan ska alltid stå i fokus för ägarstrategin samtidigt som företagen bedrivs ekonomiskt effektivt. I de fall viktiga samhällsintressen står i konflikt med de statliga bolagens vinstkrav ska målsättningen i ägarstrategin ses över. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Om vi ska kunna hålla ihop och skapa förutsättningar för utveckling i hela Sverige måste vi ha likvärdiga grundläggande förutsättningar oavsett var vi bor. Statliga bolags egentliga ägare är alla som bor i Sverige, inte regeringen. De statliga bolagen har därför ett särskilt ansvar för att människor i hela landet ska ha samma tillgång till service och andra samhällsviktiga funktioner. De statliga företagen bär ett stort ansvar för vad deras egna investeringar och verksamhet har för effekt på de platser där de verkar. Detta ansvar behöver klargöras och det behöver också förtydligas hur de statliga företagen ska kunna agera på det ansvaret. Vänsterpartiet vill därför se en utredning som förtydligar ansvaret och vilka effekter det statliga ägandet har i dag.

Regeringen bör tillsätta en utredning angående det statliga ägandet och de statligt ägda företagens demografiska ansvar och vilka demografiska effekter det har. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen måste också ta ansvar för att de direktiv och riktlinjer som redan finns följs. Vänsterpartiet motsätter sig generellt utförsäljningar av statliga företag. Vi vill i stället bygga en framtida innovationsstruktur som behåller tillverkning, forskning och utveckling (FoU) samt huvudkontor i Sverige. Vänsterpartiet menar att det finns flera skäl för att staten ska vara en stark ägare, eller ha monopol, inom samhällsviktiga områden. Statligt ägande behövs som en motvikt till spekulationskapitalism och kortsiktig vinstjakt.

Det statliga ägandet behöver utökas och utvecklas för att vi demokratiskt ska kunna styra samhällsutvecklingen. Det finns flera områden som är intressanta när det gäller att bilda nya statliga företag eller öka det statliga ägandet. Det kan vara för att öka konkurrensen inom finanssektorn, för att minska spekulatioerna och för att säkra att nödvändiga investeringar kommer till stånd – vi vill t.ex. utreda en statlig grön investeringsbank. Infrastruktur, bostadsbyggande och energi är andra områden där det kan vara intressant att se över om vi genom ett ökat gemensamt ägande kan utveckla och driva på utvecklingen. Staten ska vara en aktiv ägare till sina bolag, t.ex. Vattenfall, LKAB och Sveaskog, och genom ägardirektiv säkerställa att bolagen används för att stödja teknikutveckling, driva på miljö- och klimatarbetet och skapa sysselsättning.

Möjligheterna till vidareförädling inom svensk industri är generellt stora. Både skogs-, gruv- och stålindustrin har potential att öka sin förädlingsgrad, vilket skulle ge ett ökat antal arbetstillfällen i landet, minska transporter och öka exportintäkterna. Detta är någonting som kan främjas genom en aktiv statlig politik, forskning och samverkan med det övriga näringslivet.

Statliga bolag bör verka för en ökad förädling i syfte att skapa arbetstillfällen och öka exportvärdet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Förtroendet för de statliga institutionerna är avgörande för att skapa legitimitet för den demokratiska processen. Att statligt ägda bolag agerar föredömligt och med god transparens är därför av särskild vikt. Det har tidigare framkommit att flera verkställande direktörer för statliga bolag sitter i styrelserna för Svenskt Näringsliv och dess organisationer, däribland Almega och Svensk Handel. Svenskt Näringsliv och dess organisationer har bedrivit omfattande kampanjer mot regeringens politik. Det är minst sagt märkligt att ett statligt bolag på det här sättet agerar i strid med sin egen ägare, dvs. regeringen. Vänsterpartiet menar att det är direkt olämpligt att näringslivets intresseorganisationer på det här sättet får en direkt gräddfil till de statliga bolagen.

Samhällsägda företag bör uppträda neutralt och ska därför inte vara medlemmar i Svenskt Näringsliv eller liknande intresseorganisationer. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I dagsläget har de statliga bolagen en nära jämn könsfördelning i sina styrelser. Vi ser även hur andelen kvinnor som innehar rollen som styrelseordförande har ökat. Men engagemanget för ett jämställt näringsliv får inte stanna vid ledningsgrupperna. De statliga bolagen har ett särskilt ansvar för att ett aktivt arbete för jämställdhet genom-syrar hela företagsstrukturen. Ett första steg är att kartlägga hur könsfördelningen inom bolaget verkligen ser ut. Det är nödvändigt att en sådan genomgång omfattar alla delar av verksamheten.

De statligt ägda bolagen ska senast vid årsskiftet 2024/25 återkomma med en kartläggning av könsfördelningen på alla nivåer i respektive bolag och utifrån denna

komma med förslag på åtgärder för en mer jämställd verksamhet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet vill se en offensiv statlig företagspolitik med höga ambitioner. Det statliga ägandet ska utgå från svenska förutsättningar men även följa förändringar på världsmarknaden och i omvärlden. I den här motionen lyfter vi några exempel där vi menar att den statliga styrningen i synnerhet måste omarbetas eller bli mer aktiv. Staten ska dock vara en aktiv ägare till samtliga bolag den har i sin ägo.

4 SJ AB

En väl fungerande infrastruktur är avgörande för både industri, export, regional utveckling och människors resande. En fungerande och väl utbyggd tågtrafik som sätter resenären i centrum är enligt Vänsterpartiets uppfattning av central betydelse för att uppnå ett hållbart transportsystem för hela landet. För en sådan inriktning krävs att SJ ges förutsättningar att prioritera samhällsnytta före kortsiktiga vinstintressen. SJ är av staten ålagt att skapa företagsekonomisk vinst och har därutöver ett avkastningskrav som innebär att staten kräver utdelning till statskassan på den redovisade nettovinsten. Avkastningskravet leder därmed till starkt fokus på att skapa vinst. SJ tvingas därmed se till marknadsandelar och snäv vinstmaximering. Avkastningskravet missgynnar även den regionala utvecklingen, eftersom SJ tvingas nedprioritera lågtrafikerade sträckor. Många resenärer tvingas därför välja flyg eller bil i stället. Effekten är inte rimlig om vi vill minska klimatpåverkan och uppnå satta miljömål. Med ett slopat avkastningskrav skulle SJ kunna utveckla verksamheten i en behövlig riktning. Man hade t.ex. kunnat sänka priserna på biljetter och prioritera nattågstrafiken till Jämtland. Vinsten bör rimligen investeras i verksamheten, och lönsamhetskravet bör beakta samhälls-ekonomiska vinster. Det skulle bidra till att fler kan åka kollektivt och till minskad miljö- och klimatpåverkan.

För vidare läsning om vår syn på styrningen av svensk järnväg, läs vår motion En järnväg för framtiden, från riksmötet 2024/25.

5 Vattenfall

Sverige ska vara en föregångare i omställningen till ett förnybart energisystem och ett land som tar ansvar för kommande generationer. Investeringar i det svenska energisystemet är en viktig och nödvändig del i miljö- och klimatomställningen i Sverige. Satsningar på förnybar elproduktion är helt nödvändiga för att nå målet om ett ekologiskt hållbart samhälle. Vattenfall är det i särklass största statliga bolaget och styrningen av Vattenfall med dess centrala roll i det svenska energisystemet är av stor betydelse i detta sammanhang. Därför måste Vattenfalls ägardirektiv vara formulerade så att de bidrar till målen för den svenska energipolitiken.

Följande portalparagraf bör föras in i Vattenfalls bolagsordning:

Vattenfall ska fortsätta att vara ett helstatligt bolag. Vattenfall och dess dotterbolag ska bedriva energiproduktion som står i överensstämmelse med de av riksdagen antagna miljömålen. Vattenfall ska vara det ledande energiföretaget i omställningen till en ekologisk och ekonomiskt affärsmässigt uthållig energiförsörjning inom

samtliga de geografiska områden där bolaget är verksamt. Vattenfall ska genomföra en övergång till hållbar energiproduktion baserad på förnybara energikällor.

Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vattenfalls uppdrag är i dag att generera en marknadsmässig avkastning genom att affärsmässigt bedriva energiverksamhet så att bolaget tillhör ett av de bolag som leder utvecklingen mot miljömässigt hållbar energiproduktion. Vänsterpartiet menar att det finns en motsättning mellan kravet på marknadsmässig avkastning och kravet på att Vattenfall ska vara ett av de bolag som leder utvecklingen mot miljömässigt hållbar utveckling.

Ett exempel på när den s.k. affärsmässigheten har gått före samhällsnyttan är Vattenfalls beslut angående Letsi kraftstation som ägs av Vattenfall och ligger mellan Jokkmokk och Vuollerim. För att utnyttja en högre fallhöjd och därmed öka effekten har man här valt att leda om vattnet genom en tunnel i berget. Resultatet är dock en av Europas längsta torrlagda flodfåror, på 1,7 mil. Det finns dock möjlighet att med relativt små medel återföra en del av vattenflödet för att på så sätt återskapa fiskbeståndet. Genom att låta ett par procent av det totala flödet i stället gå ovan jord skulle man kunna ge liv åt älvfåran, vilket kan gynna både den biologiska mångfalden och lokalsamhället.

Vattenfall bör ges i uppdrag att utreda investeringskostnaderna för att återföra ett ekologiskt hållbart flöde av vatten till den torrlagda delen av Lilla Luleälven. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet menar att ett krav på lönsamhet för Vattenfalls samlade verksamhet bör stå bättre i samklang med de av riksdagen fastställda miljömålen.

För vidare läsning om vår syn på Vattenfalls produktion av energi, läs vår motion Omställning till förnybar energiförsörjning från riksmötet 2024/25.

6 Sveaskog

Sverige är ett land med rika tillgångar på skog. De utgör komplexa ekosystem av stor betydelse genom alltifrån ekosystemtjänster till natur- och kulturvärden och ekonomiska värden. Skogen spelar också en stor roll i klimatomställningen och har potential att ge oss byggstenar för att skapa ett ekologiskt och socialt hållbart samhälle.

Staten är i dag en stor ägare av skogsmark. Sveaskog AB är Sveriges största skogsägare och förvaltar totalt ca 4 miljoner hektar mark. Det statliga ägandet är dock spritt på många olika myndigheter och bolag. Vänsterpartiet menar att det statliga ägandet av skogsområden i stället bör samlas i ett bolag. Det nya skogsbolaget bör ha ett hållbart brukande av skogens resurser, inte avkastning, som främsta mål. Dagens vinstkrav gör det svårt för ett statligt bolag eller en statlig förvaltare att avstå produktiva skogar till andra intressen.

Bolag vars uppgift är att hantera naturresurser vars omloppstid kan vara upp till 100 år eller mer ska inte styras av att från ett kvartal till ett annat tvingas utöka sina avverkningar för att möta avkastningsmål. Det försvårar den långsiktiga planering som är helt nödvändig för ett hållbart ägande. Avkastningskraven för sådana bolag bör i stället följa en längre tid.

Regeringen bör omarbeta ägardirektiven för de statliga bolag som ansvarar för naturresurser med en längre omloppstid i syfte att avkastningskraven ska följa en längre tidsperiod. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Att stoppa utarmningen av den biologiska mångfalden är ett viktigt miljöarbete. Samtidigt behövs skogen för virke och bioenergiutvinning. Även turism och rekreation är värden skogen kan bidra med. Vänsterpartiet menar att de bästa förutsättningarna för att kombinera de olika intressen som finns är genom att bedriva en aktiv statlig skogspolitik.

Sveaskog bör öka sitt innehav av skog. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser att staten ska bedriva ett aktivt förvalterskap över sina skogsområden. Det statliga ägandet av skogsområden bör samlas i ett bolag. Det nya skogsbolaget bör ha ett hållbart brukande av skogens resurser, inte avkastning, som främsta mål. Dagens vinstkrav gör det svårt för ett statligt bolag eller en statlig förvaltare att avstå produktiva skogar till andra intressen, använda alternativa brukningsmetoder eller bistå med ersättningsmark till markägare som skyddar skog för biologisk mångfald eller andra unika värden. Bolaget bör åläggas att avsätta större arealer till skyddade naturområden.

För vidare läsning, se vår motion Industri- och landsbygdspolitik, från riksmötet 2024/25.

7 SBAB

SBAB Bank AB är ett statligt aktiebolag som bedriver verksamhet på bolåne- marknaden. Banken erbjuder lån och sparande till privatpersoner, bostadsrättsföreningar och fastighetsbolag i Sverige. Bankmarknaden är en oligopolmarknad. Det är därmed i högsta grad motiverat för staten att äga en aktör som affärsmässigt driver verksamhet för att främja konkurrensen. Det statliga bolåneinstitutet SBAB har tidigare haft en tydlig roll att på denna oligopolmarknad öka konkurrensen till gagn för kunderna. Staten hade därför fastställt att SBAB skulle drivas affärsmässigt med ett för verksamheten rimligt avkastningskrav. Utifrån detta sattes år 2000 avkastningskravet till att avkastningen på eget kapital över tiden i genomsnitt skulle uppgå till den femåriga statsobligationsräntan plus 5 procentenheter. En fallande trend i bolånemarginalen mellan 2002 och 2011 kom också att spegla ett fallande vinstkrav på SBAB, då den femåriga statsobligationen föll.

Finansdepartementet beslutade dock därpå om nya mål för SBAB som klubbades vid bankens bolagsstämma 2013. Det innebar att vinstkravet på SBAB nästan fördubblades i förhållande till den tidigare avkastningsformeln till att vara ”över 10 procent” – i linje med övervinsterna i den svenska banksektorn och långt över avkastningen i den europeiska banksektorn. Det förändrade uppdraget för SBAB sammanföll med att bolånemarginalen, som stabiliserats runt 0,3–0,6 i fem år mellan 2006 och 2011, under perioden 2012–2022 steg till i genomsnitt 1,4 procent. Sett till hela perioden 2002–2011 jämfört med 2012–2022 fördubblades bolånemarginalen.

Antar man att skillnaden i genomsnitt är 0,5 procentenheter på bolåneräntan innebär det 20 000 kronor mer i hushållsbudgeten för ett hushåll med 4 miljoner kronor i skulder och minskade vinster för bankerna med ca 25 miljarder kronor per år. SBAB bör därför återfå sitt tidigare uppdrag och avkastningskrav. Åtgärden är enkel att genomföra och kräver bara ett regeringsbeslut.

Vänsterpartiet föreslår:

- Ändra SBAB:s uppdrag till att genom en effektiv verksamhet bidra till mångfald, konkurrens och prispress på marknaden för bolån.
- Ändra omedelbart SBAB:s uppdrag till att genom en effektiv verksamhet bidra till mångfald, konkurrens och prispress på marknaden för bolån.
- Sänk SBAB:s avkastningskrav till det som gällde 2012, femårig statsobligationsränta plus 5 procentenheter.
- Tillsätt en utredning med uppdraget att se över om den risk SBAB:s utlåning innebär verkligen speglar långsiktig avkastning i linje med börsen eller om avkastningskravet ska sänkas ytterligare.

Vad som anförs ovan om SBAB:s ändrade uppdrag och avkastningskrav bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vintern 2014 – för mer än tio år sedan – meddelade SBAB att man avsåg att försämra servicen och villkoren för företagskunder och bostadsrättsföreningar utanför de tre storstadsregionerna och vissa högskole- och tillväxtorter, framför allt i södra Sverige.

SBAB bör användas i motsatt riktning. I stället för att avveckla sin utlåning till stora delar av landet borde SBAB komplettera marknads bristande utlåning på landsbygden.

Regeringen bör ändra ägardirektiven på så sätt att SBAB ska åläggas att upprätthålla god service och goda villkor i hela landet och därigenom bli ett samhällsnyttigt företag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

SBAB bör också få i uppdrag att se över hur man kan bidra till att finansiera lån för företag på landsbygden och vilka särskilda aspekter som då bör beaktas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Genom att arbeta med produktutveckling skulle SBAB dessutom på ett konkret sätt kunna öka finansieringsmöjligheterna för små och nystartade företag på landsbygden. SBAB bör även få i uppdrag att särskilt arbeta för investeringar som leder till ökad hållbarhet. Detta kan man göra t.ex. genom paket- och lånelösningar inom FoU-området, vilket i dag ofta är svårt för små och medelstora företag att få finansierat från annat håll.

SBAB bör få i uppdrag att aktivt arbeta med att utveckla lösningar och produktutveckling för små och medelstora företag i syfte att utgöra ett komplement till marknaden och stödja hållbara investeringar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Samhall

Det har under en tid förekommit uppgifter om brister i det systematiska arbetsmiljöarbetet hos Samhall. Det har bl.a. rapporterats om mycket allvarliga missförhållanden: Anställda, varav många i riskgrupp, har enligt dessa uppgifter tvingats att utföra riskfyllt arbete utan skyddsutrustning under coronapandemin. Chefer vittnar om orimliga krav för att vinna kontrakt och uppnå lönsamhet. Skyddsombud vittnar om stora brister i arbetsmiljöarbetet och arbetsgivarens arbetsmiljöansvar. Detta rimmar inte väl med regeringens ambitionsnivå för hållbart företagande och är oroande.

Regeringen bör göra en analys av metodiken på området hållbart företagande i relation till Samhalls arbetsmiljö och olycksfallsstatistik och rapportera denna till riksdagen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Flera kritiker har under en längre tid pekat på att Samhalls avkastningskrav skapar en press inom organisationen som kan leda till att syftet med verksamheten förfelas. Rapporter som inkommit har bl.a. pekat på att personer med funktionsnedsättning väljs bort från Samhall, vars själva funktion är att vara till stöd just för personer med funktionsnedsättning vilka inte förmodas kunna klara sig utan stöd på arbetsmarknaden.

Svaret på hur det blivit så ligger i Samhalls förändrade inriktning – från ett statligt bolag med socialt ansvar till ett bemanningsföretag som verkar enligt marknadens principer. Det är en förändring som inneburit att krav på lönsamhet, kundfokus och affärsmässighet väger tyngre än medarbetarnas hälsa och utveckling. För att komma till rätta med problemen behöver Samhalls uppdrag förändras i grunden. Vänsterpartiet vill se ett Samhall som bidrar till ett brett arbete för en värdig och utvecklande arbetsmarknad för personer med funktionsnedsättning.

Regeringen bör verka för att ändra ägaranvisningen för Samhall så att kravet på affärsmässighet utgår. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Swedavia

De senaste åren har regeringen valt att på olika sätt stödja Swedavia genom kapitaltillskott. Vänsterpartiets ambition är att minska flyget och öka tågtransporterna. Därför bör investeringarna riktas mot tågtrafik. Kapitaltillskottet till Swedavia borde följas av krav på stopp för alla expansionsplaner avseende persontrafik och en tidigare avveckling av Bromma flygplats, som inte ens har de affärsmässiga förutsättningarna för att drivas.

Regeringen bör stoppa eventuella expansionsplaner kopplat till Swedavia och i stället se hur tågtrafiken kan expanderas för att täcka inrikes resor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10 Akademiska Hus

Det statliga bolaget Akademiska Hus har till uppgift att äga, utveckla och förvalta fastigheter vid landets universitet och högskolor. Den övervägande majoriteten hyresgäster är lärosäten. Lärosäten är myndigheter som befinner sig på samma plats och i samma lokaler under lång tid. Trots detta ska Akademiska Hus hyressätta efter en standard som är anpassad för bolag som är utsatta för konkurrens. Lärosätena är inte som vilka bolag som helst, med en verksamhet som enkelt kan välja lokaler på en fri marknad. Vänsterpartiet menar att det inte är rimligt att hyreskostnader till Akademiska Hus utgör en så stor del av lärosätenas kostnader som i dag. Ett alternativ vore att vinsten från Akademiska Hus i stället återförs till akademien i form av fria projektbidrag eller liknande.

Regeringen bör utreda hur ägardirektiven för Akademiska Hus kan ändras eller hur man på annat sätt kan uppnå minskade hyreskostnader för högskolor och universitet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11 Apoteket

Vänsterpartiet var motståndare till att apoteksmonopolet avskaffades 2009. Avregleringen 2009 utgick från den stora Apoteksmarknadsutredningen (SOU 2008:4) som gjordes året före. Avregleringen av apoteksmonopolet har visat att marknaden inte klarar av att försörja Sveriges befolkning med receptbelagd medicin. Det visar också den allt större medicinbristen och avsaknad av lager av livsviktiga mediciner. Tidigare hade Apoteket AB ansvar för Sveriges medicinförsörjning i kris, genom tydliga förordningar. Men 2009 avvecklades Sveriges medicinberedskap till stora delar, liksom de nationella beredskapslagren. Ingen aktör fick ansvaret, något som kritiserats hårt i sex statliga utredningar sedan dess, bl.a. i Riksrevisionens stora granskning av läkemedelsförsörjningen 2018.

För vidare läsning vad gäller Vänsterpartiets förslag kopplat till apoteken, se motionen Industri- och landsbygds politik, från riksmötet 2024/25.

12 Statliga bolag och handel med Israel

Israels brutala krigföring mot Gaza har lett till katastrofal förödelse. Tiotusentals människor har dödats, skadats eller försvunnit i rasmassorna efter bombningarna. Svälten är utbredd, bristen på medicin och sjukvård akut och de humanitära villkoren fruktansvärda. Omvärlden behöver införa skarpa sanktioner mot Israel för att tvinga fram en omedelbar och permanent vapenvila.

Statliga bolag ska inte handla med Israel så länge kriget mot Gaza och ockupationen av Palestina pågår. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För vidare läsning, se motionen Israels folkmord i Gaza, från riksmötet 2024/25.

13 Grundlagsskydd för gemensam egendom

De senaste decennierna har politiker sålt ut stora delar av vår gemensamma egendom som skolor och vårdcentraler, apotek och allmännyttans lägenheter. När andra partier vill minska det gemensamma ägandet, vill Vänsterpartiet öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv.

I dag skyddar grundlagen den privata äganderätten, men det saknas ett skydd för det som vi äger tillsammans. Vänsterpartiet anser att den gemensamma äganderätten behöver förstärkas och vi vill därför införa ett grundlagsskydd för gemensam egendom. Skyddet ska gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Vi vill att en utredning ser över hur ett grundlagsskydd för gemensamt ägd egendom ska kunna uppnås. Ett sådant skydd kan exempelvis ske genom ett tillägg i regeringsformen (RF) i det avsnitt som reglerar det privata egendomsskyddet och allemansrätten. För att det inte ska gå att runda ett sådant skydd genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg bör det även finnas särskilda regler för vilken egendom som ska räknas till en och

samma försäljning. De regler för vad som räknas som en och samma upphandling skulle kunna fungera som en modell.

För vidare läsning, se motionen Konstitutionella frågor, från riksmötet 2024/25 samt motionen Statliga företag (mot. 2023/24:68).

14 Återförstatliga rättsväsendets fastigheter

Många av rättsväsendets fastigheter ägs av Specialfastigheter, ett fastighetsbolag som ägs av svenska staten. Specialfastigheter äger, utvecklar och förvaltar bl.a. kriminalvårdsanstalter, ungdomshem, domstolsbyggnader och polisfastigheter. Det är speciella verksamheter som ofta utgör viktiga samhällsfunktioner och som ställer höga krav, framför allt på säkerhet. Men det finns också andra privata fastighetsägare som rättsväsendet hyr lokaler av. Att allt fler personer döms till fängelse under längre perioder innebär därför att vissa företag kan göra vinster på kriminalvård.

Även polishus och domstolsbyggnader ägs av privata bolag.

Samhällsbyggnadsbolaget (SBB) ägde t.ex. tidigare polishus på en rad orter. Ännu allvarligare är det när samhällsviktiga fastigheter ägs av bolag med kopplingar till grov kriminalitet. Södertälje tingsrätts lokaler ägs av en bolagskoncern som är direkt kopplad till en nyckelperson inom Södertäljenätverket. Enligt Vänsterpartiet är det tecken på ett fullkomligt haveri när ett bolag med kopplingar till grov kriminalitet har möjlighet att tjäna pengar på skattefinansierad verksamhet, en verksamhet som dessutom syftar till att bekämpa kriminalitet.

Vänsterpartiet anser dessutom att det är ett generellt problem att samhällsnyttiga fastigheter på detta sätt säljs ut till eller byggs och förvaltas av privata fastighetsbolag. Det är inte rimligt att privata ägare kan göra vinster på fastigheter som används för skattefinansierade verksamheter som t.ex. polishus, domstolar eller anstalter. Det är även olämpligt utifrån fler aspekter när samhällsviktiga fastigheter står utanför vår demokratiska kontroll och därmed riskerar att kunna säljas vidare till oseriösa, kriminella eller säkerhetspolitiskt olämpliga ägare.

När andra partier vill minska det gemensamma ägandet vill vi öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv. Vi har därför återkommande föreslagit att ett grundlagsskydd ska införas för gemensam egendom på statlig, regional och kommunal nivå. Vi har även föreslagit att riksdagens beslut i frågor som rör utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med kvalificerad majoritet.

Vi anser att riksdagen har rätt att få insyn i hur stor andel av rättsväsendets fastigheter som ägs av privata fastighetsbolag. Vi menar även att det privata ägandet av dylika fastigheter behöver begränsas och på sikt bli statligt igen. I vart fall bör möjligheterna att göra privata vinster på rättsväsendets skattefinansierade verksamhet bli mindre. Den organiserade brottsligheten måste ovillkorligen städas bort från branschen.

För vidare läsning, se motionen Åtgärder mot organiserad brottslighet, från riksmötet 2024/25 samt motionen Konstitutionella frågor, även den från riksmötet 2024/25.

Lorena Delgado Varas (V)

Ida Gabrielsson (V)

Birger Lahti (V)

Ciczie Weidby (V)

Malcolm Momodou Jallow (V)

Ilona Szatmári Waldau (V)